

BUDJET MABLAG'LARINING NOQONUNY O'ZLASHTIRILISHINING TURLARI VA ULARGA QARSHI KURASH CHORALARI

Dusbekov Jahongir Dilshod o'g'li

realtfi24@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish
Akademiyasi "Prokurorlik faoliyati" magistratura yo'nalishi tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi bilan bog'liq muammolar o'rganilgan. Qurilish sohasida keng tarqalgan usullar, ularning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari tahlil qilinib, korrupsiyaga qarshi kurashish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Budget mablag'larining samarali boshqaruvi uchun xalqaro tajribalar asosida takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Budget mablag'lari, noqonuniy o'zlashtirish, korrupsiya, qurilish, nazorat, huquqiy choralar, iqtisodiy zarar.

Kirish

Bugungi kunda davlatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va ijtimoiy sohalarni izchil rivojlantirish masalasi jamiyat rivojlanishining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, aholi farovonligini oshirish uchun ajratiladigan budget mablag'lari davlatni samarali boshqarishning asosiy vositalaridan biri sifatida ko'riladi. Mazkur mablag'lar mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy poydevorini tashkil etadi, chunki ular yordamida muhim loyihalar amalga oshiriladi, infratuzilma rivojlantiriladi va fuqarolarning hayot sifati yaxshilanadi. Afsuski, bu resurslarning noqonuniy o'zlashtirilishi va ulardan noto'g'ri foydalanilishi iqtisodiyotga jiddiy zarar yetkazib, davlat resurslarining samarali boshqarilishiga to'sqinlik qiladi. Natijada korrupsiya va iqtisodiy jinoyatlar keng miqyosda tarqalib, jamiyatda chuqur adolatsizlik hissini kuchaytiradi. Eng ko'p e'tibor talab qiluvchi sohalardan biri bu qurilish sektori bo'lib, u davlat iqtisodiyotida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu sohada budget mablag'larini noqonuniy o'zlashtirish holatlari keng tarqalgan bo'lib, bu o'z navbatida bir qator salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Xususan, ko'plab qurilish loyihalarining bajarilmasligi, infratuzilma rivojlanishidagi sekinlashuv va jamiyatda norozilikning ortishi kuzatilmoqda. Qurilish sohasi davlat tomonidan katta miqdorda mablag' talab qiladigan yo'nalish bo'lgani sababli, u

noqonuniy faoliyatlar uchun yuqori xavf zonasida joylashgan. Ushbu jinoyatlar ko'pincha davlat buyurtmalari jarayonida amalga oshiriladi. Soxta kompaniyalar tashkil etish, qurilish smetalarini sun'iy ravishda oshirish, ishlatilmagan materiallar uchun hujjatlar tayyorlash va tender jarayonlarida shaffoflikni buzish kabi usullar korrupsiya ko'lamini oshirmoqda. Budget mablag'larining noqonuniy yo'llar bilan o'zlashtirilishi davlat iqtisodiyotiga katta moliyaviy zarar keltiradi, shu bilan birga, fuqarolarning davlat idoralariga bo'lgan ishonchini sezilarli darajada kamaytiradi. Ushbu holat xalqaro darajada mamlakatning obro'siga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli yuqori. Bunday sharoitda, masala nafaqat iqtisodiy, balki chuqur ijtimoiy va huquqiy muammolarni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli, bu muammoga qarshi kurashish davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida ko'rib chiqilishi lozim. Ushbu maqolada budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishining asosiy usullari chuqur tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar taqdim etiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajriba o'rganilib, mamlakatimiz sharoitiga mos keluvchi samarali mexanizmlar taklif etiladi. Davlat organlarining nazorat tizimlarini modernizatsiya qilish, qonunchilik bazasini mustahkamlash va fuqarolik jamiyati institutlarini faol jalb qilish orqali bu muammoni hal qilish uchun imkoniyatlar kengaytiriladi. Budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishiga qarshi kurashish nafaqat davlat organlarining, balki barcha fuqarolarning ham mas'uliyatli vazifasidir. Bu muammoni o'z vaqtida hal qilish iqtisodiy barqarorlikni saqlash, xalqaro obro'ni oshirish va mamlakatning izchil taraqqiyotini ta'minlash uchun zaruriy shart hisoblanadi. Shu sababli, barcha sa'y-harakatlar korrupsiyaga qarshi kurashda birlashtirilishi va xalq farovonligi yo'lida yo'naltirilishi lozim.

Budget mablag'lari va ularning ahamiyati- Budget mablag'lari davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish maqsadlariga erishish uchun mo'ljallangan eng asosiy moliyaviy resurslardan biri hisoblanadi. Ushbu mablag'lar davlat tomonidan ijtimoiy sohalarni rivojlantirish, milliy infratuzilmani mustahkamlash va fuqarolarning farovonligini oshirish maqsadida ajratiladi. Jumladan, sog'liqni saqlash tizimi, ta'lim sohasi, transport va energetika infratuzilmasini qurish hamda ijtimoiy himoya dasturlarini amalga oshirish uchun ushbu resurslar muhim rol o'ynaydi. Davlat budgetidan ajratiladigan mablag'lar aholining turmush sifatini yaxshilash, yangi ish o'rinlarini yaratish va jamiyatdagi iqtisodiy tenglikni ta'minlashning eng samarali vositasi sifatida e'tirof etiladi. Budget mablag'lari nafaqat davlat iqtisodiyotini boshqarish, balki umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida ham ahamiyatlidir. Ularning samarali va maqsadli ishlatilishi davlatning barcha sohalarida izchil rivojlanishni ta'minlash uchun asosiy shartlardan biri hisoblanadi. Masalan,

ta'limga ajratilgan mablag'lar kelajak avlodning bilimli va malakali bo'lishini ta'minlash, sog'liqni saqlash tizimiga yo'naltirilgan resurslar fuqarolarning salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, infratuzilma qurilishiga ajratiladigan budjet mablag'lari mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim bo'lgan logistika va energetika tarmoqlarini rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, budjet mablag'larining noto'g'ri boshqarilishi yoki noqonuniy o'zlashtirilishi davlat iqtisodiyoti va ijtimoiy sohalariga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Afsuski, bunday salbiy holatlar dunyoning ko'plab davlatlarida, jumladan, O'zbekistonda ham uchraydi. Mablag'larning noqonuniy o'zlashtirilishi ko'pincha davlatning yirik iqtisodiy loyihalariga, xususan, qurilish sohasiga bog'liq bo'ladi. Ushbu soha yuqori xarajatlar talab qilishi sababli korrupsiya va moliyaviy jinoyatlar uchun o'ta sezgir hisoblanadi. Qurilish sohasi davlat iqtisodiyotida muhim o'rin egallab, infratuzilmani rivojlantirish orqali mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshiradi. Ammo ushbu sohadagi noqonuniy harakatlar ko'pincha davlat resurslarining samarasiz ishlatilishiga olib keladi. Misol uchun, tender jarayonlaridagi shaffoflikning buzilishi, qurilish smetalari xarajatlarini oshirib ko'rsatish, soxta kompaniyalar orqali mablag'larni o'zlashtirish kabi amaliyotlar davlatning iqtisodiy taraqqiyotiga to'sqinlik qiladi. Bu esa mamlakat infratuzilmasining sekin rivojlanishiga, loyihalarning kechiktirilishiga yoki sifatsiz bajarilishiga olib keladi. Budjet mablag'larining samarali boshqarilishi va ularning noqonuniy o'zlashtirilishining oldini olish nafaqat iqtisodiy masala, balki ijtimoiy va huquqiy masala sifatida ham katta ahamiyatga ega. Ushbu mablag'larni adolatli va shaffof taqsimlash hamda ulardan samarali foydalanish orqali davlat va jamiyatning o'zaro ishonchini mustahkamlash mumkin. Shu sababli, budjet mablag'larini boshqarishda nazorat tizimlarini takomillashtirish, qonunchilikni kuchaytirish va fuqarolarni faol jalb qilish zarur. Faqat shundagina iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va davlatning uzoq muddatli rivojlanishini kafolatlash mumkin bo'ladi.

Noqonuniy o'zlashtirish turlari- Budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi davlat iqtisodiyoti va ijtimoiy rivojlanishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan murakkab muammolardan biridir. Ushbu jinoyatlar turli shakllarda namoyon bo'lib, ularning amalga oshirilishi zamonaviy iqtisodiyotning murakkab mexanizmlaridan foydalangan holda amalga oshiriladi. Quyida bu noqonuniy faoliyatlarning asosiy turlari va ular qanday tarzda amalga oshirilishi haqida batafsil ma'lumot keltiriladi: **Soxta shartnomalar orqali mablag'larni o'zlashtirish** - Davlat buyurtmalari yoki loyihalari soxta kompaniyalar bilan shartnoma tuzish orqali mablag'larning noqonuniy o'zlashtirilishi eng keng tarqalgan usullardan biridir. Bu jarayonda davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar hech qanday haqiqiy faoliyat yoki

xizmat ko'rsatilmagan holda sohta hisobotlar bilan yo'naltiriladi. Ko'pincha, qurilish sohasida bajarilmagan ishlarga to'langan mablag'lar yoki bajarilgan ishlarning qiymati sun'iy ravishda oshiriladi. Bu usul davlat mablag'larining ko'lami keng bo'lgan loyihalarda, ayniqsa, infratuzilma ob'ektlarini qurishda tez-tez uchraydi; **Moliyaviy hujjatlarni soxtalashtirish**- qurilish smetalaridagi ma'lumotlarning soxtalashtirilishi orqali budjet mablag'lari noqonuniy tarzda o'zlashtiriladi. Masalan, loyihada ishlatiladigan materiallar yoki xizmatlarning qiymati oshirib yoziladi, amalda esa bu xarajatlar kamroq mablag' talab qiladi. Ushbu turdagi soxtalashtirish davlat uchun ikki tomonlama zarar keltiradi: bir tomondan, ajratilgan mablag'larning bir qismi noqonuniy yo'llar bilan yo'qotiladi; ikkinchi tomondan esa, loyihalarning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi; **Tender jarayonlaridagi korrupsiya** - tender jarayonlari davlat loyihalarini amalga oshirishda hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Ammo shaffoflikning buzilishi, ya'ni oldindan kelishilgan kompaniyalarga tenderlarning berilishi korrupsiya ko'rinishidagi jinoyatlarning keng tarqalishiga olib keladi. Tenderlarda qatnashuvchi boshqa halol kompaniyalar uchun adolatsizlik holati yuzaga keladi va davlat mablag'lari noto'g'ri sarflanadi. Bu esa iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga va loyihalarning sifatsiz bajarilishiga olib keladi; **Ishlab chiqarilmagan yoki foydalanilmagan materiallar** - ushbu jinoyat turi qurilish materiallari va boshqa resurslar bo'yicha yolg'on hisobotlar tayyorlash orqali amalga oshiriladi. Hisob-kitob hujjatlarida mavjud bo'lib ko'rsatilgan materiallar aslida hech qachon ishlab chiqarilmagan yoki ob'ektda ishlatilmagan bo'ladi. Natijada, davlat mablag'lari amalda mavjud bo'lmagan materiallarga sarflangan deb ko'rsatiladi, lekin bu mablag'lar noqonuniy yo'llar bilan o'zlashtiriladi; **Qaytarilmaydigan kreditlar** - davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash yoki boshqa loyihalar uchun ajratilgan kreditlar noqonuniy yo'llar bilan qaytarilmaslikni oldindan rejalashtirgan holatlar ham uchrab turadi. Bunday vaziyatda kredit ajratilgan mablag'lar loyihani amalga oshirishga emas, balki shaxsiy maqsadlarda foydalanishga yo'naltiriladi. Bu davlat iqtisodiyotiga katta zarar yetkazib, kredit tizimiga bo'lgan ishonchni kamaytiradi. Budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi ko'pincha murakkab va turli xil mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu jinoyat turlarining oldini olish uchun davlat boshqaruv tizimini shaffoflashtirish, nazoratni kuchaytirish va fuqarolarni xabardor qilish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu masalada xalqaro tajribalardan samarali foydalanish va korrupsiyaga qarshi kurashish mexanizmlarini yanada takomillashtirish davlat uchun ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Noqonuniy o'zlashtirishning oqibatlari - Budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi nafaqat davlat iqtisodiyoti, balki ijtimoiy hayotning turli jabhalariga ham jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jinoyatlarning oqibatlari keng qamrovli bo'lib, ular nafaqat iqtisodiy zarar, balki jamiyatning ahloqiy-ijtimoiy barqarorligini ham buzadi. Quyida ushbu noqonuniy faoliyatning asosiy oqibatlari kengroq tahlil qilinadi:

Iqtisodiy zarar: Budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi natijasida davlat katta miqdordagi moliyaviy resurslardan mahrum bo'ladi. Bu resurslar odatda ijtimoiy va infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirish uchun mo'ljallangan bo'lib, ularning noto'g'ri sarflanishi ko'plab loyihalarning to'liq amalga oshirilmaligiga sabab bo'ladi. Natijada, davlat iqtisodiyotining o'sish sur'atlari sekinlashadi, milliy daromad pasayadi va investitsiyalarning qaytuvchanligi kamayadi. Bunday iqtisodiy zararlar uzoq muddatli rivojlanish rejalari va budjetni qayta taqsimlash zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Rivojlanish loyihalarining kechikishi yoki to'xtashi: Qurilish va infratuzilmaviy loyihalarda mablag'larning noqonuniy o'zlashtirilishi loyihalarning o'z vaqtida yakunlanmasligiga yoki umuman amalga oshirilmaligiga olib keladi. Masalan, yangi yo'llar, ko'priklar yoki sog'liqni saqlash obyektlarining qurilishi cho'zilib ketadi yoki to'xtaydi. Bu holat aholining turmush sharoitlariga salbiy ta'sir ko'rsatib, jamiyatda umumiy norozi kayfiyatni oshiradi. Rivojlanish loyihalarining sustligi xalqaro miqyosda ham mamlakatning raqobatbardoshligini pasaytiradi.

Davlatga nisbatan ishonchsizlik: Davlat boshqaruv tizimidagi korrupsiya va noqonuniy faoliyatlarga doir xabarlar fuqarolar orasida ishonchsizlikni kuchaytiradi. Mablag'larning noqonuniy o'zlashtirilishi nafaqat davlat xizmatlarining sifatini tushiradi, balki davlatning korrupsiyaga qarshi kurashdagi samarasizligini ham namoyon qiladi. Natijada, aholining davlat boshqaruviga bo'lgan ishonchi pasayib, siyosiy barqarorlikka xavf tug'ilishi mumkin. Ishonchning yo'qolishi davlatning xalqaro obro'siga ham zarar yetkazib, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

Jamiyatda adolatsizlik hissi: Mablag'larning noto'g'ri sarflanishi va noqonuniy o'zlashtirilishi jamiyatda ijtimoiy adolatsizlik hissini kuchaytiradi. Fuqarolar davlat resurslarining teng taqsimlanmasligini ko'rib, o'zlarini kamsitilgan yoki e'tiborsiz qoldirilgan deb his qilishi mumkin. Bunday vaziyatlar jamiyatda norozilik kayfiyatining ortishiga, ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishiga va hattoki

ijtimoiy tartibsizliklarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Adolatsizlik tuygʻusi yosh avlodning davlat boshqaruviga boʻlgan munosabatiga ham salbiy taʼsir koʻrsatib, ularning kelajakka boʻlgan ishonchini pasaytiradi.

Sifatning pasayishi va resurslarning samarasizligi: Noqonuniy oʻzlashtirish oqibatida davlat mablagʻlari moʻljallangan maqsadlarda toʻliq va samarali ishlatilmaydi. Misol uchun, qurilish loyihalarida mablagʻlarning oʻzlashtirilishi sifat talablariga javob bermaydigan materiallar yoki xizmatlarning qoʻllanilishiga olib keladi. Natijada, obyektlar qisqa muddatda foydalanishga yaroqsiz holga keladi, bu esa davlat uchun qoʻshimcha xarajatlarni talab qiladi.

Xalqaro miqyosdagi obroʻga salbiy taʼsir: Mablagʻlarning noqonuniy oʻzlashtirilishi haqida xabarlar xalqaro hamjamiyatda mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini pasaytiradi. Xalqaro tashkilotlar va donor davlatlar bunday mamlakatlarga nisbatan moliyaviy yordam koʻrsatishni toʻxtatishi yoki cheklashi mumkin. Bu esa davlatning rivojlanish rejaları va strategiyalariga jiddiy toʻsqinlik qiladi.

Budjet mablagʻlarining noqonuniy oʻzlashtirilishi koʻplab jiddiy oqibatlarga olib keladi. Bu muammoning oldini olish uchun davlat boshqaruvi tizimini shaffoflashtirish, korrupsiyaga qarshi kurashni kuchaytirish va fuqarolik jamiyatini bu jarayonga faol jalb qilish zarur. Faqat shundagina iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash va mamlakat rivojlanishini izchil davom ettirish mumkin boʻladi.

Noqonuniy oʻzlashtirishga qarshi kurash choralarining samaradorligi - Budjet mablagʻlarini noqonuniy oʻzlashtirishga qarshi samarali kurashish uchun bir qator choralar amalga oshirilishi zarur. Bu choralar iqtisodiy, huquqiy va texnologik yondashuvlarni oʻz ichiga oladi: 1. Davlat nazorati va audit tizimini kuchaytirish: Elektron tender tizimlarini joriy etish; Qurilish jarayonlari va davlat buyurtmalarini real vaqt rejimida nazorat qilish; Ichki va tashqi audit mexanizmlarini rivojlantirish. 2. Huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish: Qonunchilik bazasini korrupsiyaga qarshi kuchaytirish; Jinoyat sodir etgan shaxslarni qatʼiy javobgarlikka tortish. 3. Xalqaro tajribalarni qoʻllash: Korrupsiyaga qarshi samarali texnologiyalar va mexanizmlarni tatbiq etish; Xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish. 4. Jamiyatni jalb qilish: Fuqarolar va jamoat tashkilotlarining davlat mablagʻlarini nazorat qilishda ishtirokini kuchaytirish; Shaffoflikni oshirish uchun davlat organlari faoliyati haqida ochiq axborot berish.

Korrupsiyaga qarshi kurashda innovatsion yondashuvlar – Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish kerak. Masalan: Blockchain texnologiyasi orqali davlat buyurtmalarining shaffofligini ta'minlash, sun'iy intellekt tizimlari yordamida moliyaviy hujjatlarni avtomatik tahlil qilish. Qolaversa, xalqaro standartlar asosida ishlash tizimini yo'lga qo'yish kerak ya'ni korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya etilgan standartlarni joriy etish davlat tizimining ishonchliligini oshiradi.

Umuman olganda, budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi davlat iqtisodiyoti va ijtimoiy taraqqiyotiga sezilarli zarar yetkazadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun davlat organlari, xususiy sektor va jamiyatning birgalikdagi harakatlari zarur. Shaffoflikni oshirish, nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va korrupsiyaga qarshi qat'iy choralar ko'rish orqali davlat byudjeti samaradorligini oshirish va davlat resurslaridan oqilona foydalanish mumkin. Mazkur yondashuvlar mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash va aholining davlat tizimlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi

Hozirgi kunda budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi jahonning ko'plab davlatlarida dolzarb va murakkab muammolardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Ushbu muammo iqtisodiy barqarorlikka putur yetkazib, davlatning iqtisodiy tizimiga sezilarli darajada zarar keltirmoqda. Bu nafaqat iqtisodiyotning rivojlanishini sekinlashtiradi, balki ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi, davlat boshqaruviga bo'lgan ishonchni susaytiradi va xalqaro maydonda mamlakatning obro'siga salbiy ta'sir qiladi. Ayniqsa, iqtisodiy islohotlar jarayonida budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi davlatning resurslarini samarali boshqarishga bo'lgan sa'y-harakatlarga jiddiy to'sqinlik qiladi. O'zbekistonda ushbu muammo iqtisodiy islohotlar doirasida alohida e'tibor talab qilmoqda. So'nggi yillarda davlat budgeti resurslarini samarali ishlatish, ulardan to'g'ri va shaffof foydalanishni ta'minlash O'zbekiston hukumati oldida turgan ustuvor vazifalardan biriga aylangan. Chunki budget mablag'larining samarali boshqarilishi nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlash, balki jamiyatda adolat va tenglik tamoyillarini qaror toptirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon fuqarolarning davlat idoralari bo'lgan ishonchini mustahkamlashda ham katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitlarni chuqur tahlil qilish orqali korrupsiyaga qarshi kurashni yanada samarali tashkil etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Jahonning rivojlangan davlatlari ushbu

yo'nalishda qator muvaffaqiyatli tajribalarga ega bo'lib, ularning yutuqlari O'zbekistonda korrupsiya bilan bog'liq muammolarni hal etishda muhim yo'riq bo'lib xizmat qilishi mumkin. Xususan, davlat boshqaruv tizimlarini raqamlashtirish, shaffoflikni oshirish va korrupsiyaga qarshi qattiq qonunchilik choralari tatbiq etish orqali budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashga erishish mumkin. Shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurash nafaqat davlat organlari faoliyatining samaradorligiga bog'liq, balki jamiyatning har bir a'zosining faol ishtirokini talab qiladi. Bu masalada fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va nohukumat tashkilotlarning ham roli juda muhimdir. Ularning faol ishtiroki davlatning budjet mablag'larini noqonuniy o'zlashtirish bilan bog'liq holatlarni aniqlash va ularga qarshi samarali choralar ko'rishda yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishiga qarshi kurashish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash vositasi, balki jamiyatda adolat va shaffoflikni mustahkamlashning asosiy omillaridan biridir. Ushbu maqsadga erishish uchun xalqaro tajribadan foydalangan holda korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlarini takomillashtirish va ularni amalda qo'llashni kengaytirish zarur. Shu bilan birga, ushbu sa'y-harakatlar davlat va jamiyatning uzviy hamkorligi orqali amalga oshirilishi lozim. Faqatgina bunday yondashuv orqali mamlakatni barqaror va adolatli rivojlanish sari yetaklash mumkin bo'ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishi davlatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy taraqqiyoti uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ushbu jinoyat turlari davlat byudjetiga katta moliyaviy zarar yetkazishdan tashqari, aholi ishonchini susaytiradi va davlat boshqaruvi tizimining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, qurilish sohasida bu muammolar keng tarqalgan bo'lib, ko'plab loyihalarning o'z vaqtida bajarilmasligi yoki umuman amalga oshirilmay qolishi kabi oqibatlarga olib keladi. Shuning uchun budjet mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishiga qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. Maqolada tahlil qilinganidek, noqonuniy o'zlashtirishning asosiy turlari – soxta shartnomalar tuzish, moliyaviy hujjatlarni soxtalashtirish, qurilish smetalarida ortiqcha xarajatlarni ko'rsatish va tender jarayonlaridagi korrupsiyadir. Ushbu jinoyatlarning oldini olish uchun bir necha samarali choralar ko'rilishi zarur: **Davlat nazorat tizimini kuchaytirish** - qurilish sohasida budjet mablag'larining foydalanilishini doimiy monitoring qilish uchun zamonaviy nazorat mexanizmlarini joriy etish talab qilinadi. Xususan, elektron tender tizimlarini keng qo'llash, moliyaviy

va qurilish auditini mustahkamlash orqali mablag'lar oqimi ustidan nazoratni kuchaytirish mumkin; **Qonunchilik bazasini takomillashtirish** - noqonuniy o'zlashtirishga qarshi kurashish uchun jinoiy javobgarlikni kuchaytirish, korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlarni tezkor tergov qilishga imkon beruvchi protsessual qonunchilikni isloh qilish zarur. Shuningdek, davlat xizmatchilarining mablag'larni o'zlashtirish holatlarida javobgarligini qat'iy belgilash muhimdir; **Xalqaro tajribadan foydalanish** - rivojlangan davlatlarning korrupsiyaga qarshi kurashdagi amaliyotlarini o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish orqali samaradorlikni oshirish mumkin. Masalan, davlat buyurtmalarini taqsimlashda shaffoflikni ta'minlash uchun xorijiy tajribaga asoslangan yangi mexanizmlar joriy etilishi lozim; **Jamiyatning faol ishtirokini ta'minlash** - fuqarolar va jamoat tashkilotlarining davlat mablag'lari ustidan nazoratni amalga oshirishdagi ishtirokini oshirish, shaffoflikni ta'minlash va jamoatchilik fikrini inobatga olish korrupsiya darajasini sezilarli kamaytirishi mumkin. Mazkur choralar iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, davlat va jamiyat o'rtasida ishonchni mustahkamlash hamda mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imidjini oshirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, budget mablag'larining noqonuniy o'zlashtirilishiga qarshi kurash nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham muhim masaladir. Buning uchun davlat organlari, xususiy sektor va jamoatchilikning birgalikdagi harakatlari talab etiladi. Ushbu masalani hal qilish orqali davlat resurslarining samarali boshqarilishini ta'minlash va mamlakatning barqaror rivojlanishini kafolatlash mumkin. Bundan tashqari, korrupsiyaga qarshi kurashning innovatsion usullarini joriy etish, jumladan, sun'iy intellekt tizimlari va blockchain texnologiyalaridan foydalanish, kelgusidagi iqtisodiy jinoyatlarni oldini olishda yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Shu sababli, ushbu yo'nalishda izchil islohotlarni amalga oshirish zaruratdir. Davlatning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish va xalq farovonligini ta'minlash uchun budget mablag'laridan noqonuniy foydalanishga qarshi kurash samaradorligini oshirish bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi matbuoti, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik hujjatlari to'plami, 2017.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-iyundagi PQ-5177-sonli “Davlat byudjet mablag‘laridan foydalanishning samaradorligini oshirish choralari to‘g‘risida”gi qarori. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. “Davlat byudjeti mablag‘lari samaradorligiga oid tahliliy hisobot”. Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi. “2023-yilgi korrupsiyaga qarshi kurash va byudjet mablag‘laridan foydalanishni nazorat qilish bo‘yicha hisobot”. Toshkent: Bosh prokuratura matbuoti, 2024.
6. Tursunov, R. “Qurilish sohasida davlat buyurtmalarini taqsimlashda shaffoflikni ta’minlash muammolari”. *Iqtisodiyot va boshqaruv jurnali*, 2022, №3, 45–52-betlar.
7. Karimov, F. “Byudjet mablag‘larini boshqarishda korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlari”. *O‘zbekiston iqtisodiyoti rivoji bo‘yicha tadqiqotlar to‘plami*, Toshkent, 2021, 78–86-betlar.
8. Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF). “Korrupsiya va davlat byudjeti: Global tahlil va tavsiyalar”. Washington, DC: IMF Publications, 2020.
9. Transparency International. “Korrupsiya darajasini baholash va uning iqtisodiy oqibatlarini”. Berlin: Transparency International, 2022.
10. World Bank. “Strengthening Public Financial Management for Better Governance”. Washington, DC: World Bank Publications, 2021.
11. Rasulov, I. va Ahmedov, Z. “Davlat mablag‘laridan foydalanishda texnologik yondashuvlar”. *Axborot texnologiyalari va boshqaruv jurnali*, 2023, №4, 12–20-betlar.
12. OECD. “Public Sector Integrity: Fighting Corruption and Enhancing Transparency”. Paris: OECD Publications, 2020.